

I hissə

Mən doğulandan müstəqiləm!

1992-ci ilin soyuq dekabr səhərində köhnə adı ilə desəm, “Razin” qəsəbəsində dünyaya göz açdım. Doğulduğum ildə ölkənin vəziyyəti olduqca gərgin idi. Azadlığı qazanmaq çətindir, onu qoruyub saxlamaq ondan daha da çətin idi. Artıq dörd rayon işğal olunmuşdu. Dünyaya yenicə göz açmış bir körpə də müharibənin təsirindən kənarda qalmırdı. Əlbəttə ki, valideynlərimin övlad sevgisinə qarışmış müharibə qorxusunu hiss etməyə bilməzdim.

Mən on birinci ay idi ki, dünyada idim, bütün qohum-əqrabalarım öz doğma dədə-baba yurdlarından didərgin düşdü. Xocavənddən başlayan torpaq yarası bizim rayonda - Zəngilanda qaysaq bağladı.

İllər ötürdü, mən qan bahasına qazanılmış müstəqil bir dövlətdə böyüyürdüm. Artıq hərə özünə

bir yerdə sığınacaq tapıb, həyatlarında yeni səhifə açaraq yaşayırdı. Mühəribənin təsirinin yavaş-yavaş üzərilərindən çəkilməsi Qarabağdan daha az-az danışılmasından açıq-aşkar hiss olunurdu. Qarabağ müharibəsi haqqında qohumlarımdan eşitdiklərim məndə ermənilər haqqında əcaib məxluqat təsviri yaratmışdı.

Xatırlayıram, bir gün axşam radələrində Azərbaycan Dövlət Televiziyasında (AzTv) müharibədən bəhs edən bir verlişdə erməni zabitini gördüyümdə mən çaşqınlıq içində “aaa, ermənilər də adamdır ki?!” söyləmişdim. Anam isə “erməni də adamdır da, bizim kimi” deyə cavablandırmışdı. O cavabı aldıqdan sonra beynimdə: Əgər onlar da bizim kimi adamdırsa, necə bizə güc gələ bildilər?” - sualı yaranmışdı. Bu sualın cavabını məktəbdə sevimli ibtidai sinif müəlliminin məlumatları əsasında müəyyən qədər çözülmüşdü: Rusiya İmperiyası! Amma hələ də mənə qaranlıq qalan çox suallar vardı.

Əslində isə, mənim üçün hər şey doğulduğum qəsəbədən başlamışdı: Stepan Razin qəsəbəsi. Niyə görə Razin? Atası varlı kazak olan Tmafeyin hərbi səfərlərinin birindən əsir gətirdiyi türk qızının Rusiya

çarlığında dünyaya gətirdiyi Razin! Nəyə görə? O, öz dəstəsi ilə 1660-ci ildə Bakı şəhərinə hücum edərək talançılıq edib, Maştağa kəndini dağıdıb və çoxlu qənimət ilə geri qayıtdı deyəmi? Yoxsa başqa bir səbəb var? Suala hansı tərəfdən baxsaq cavabı təkdir: Rusiya İmperiyası.

Azərbaycanın paytaxt şəhəri Bakı olsa da, lakin onun küçələrinin, mədəniyyət ocaqlarının, parklarının adları rus sənətkarlarının, rus yazıçılarının adlarını daşıyırdı: Lenin Sarayı, L.Tolstoy küçəsi və s.

Öz himayəsinə keçirdikdən sonra bizim öz dilimizi bizə qadağa etdilər, zəngin təbii sərvətlərimizi sovurdular, türkçülüüyü bizə unutturmağa çalışdılar, azərbaycançılıq psixologiyasını beynimizdən sildilər, bizi kölə etdilər.

SSRİ tərkibində birləşmiş on beş respublikanın ən əhəmiyyətli Azərbaycan olduğu halda, ən əziyyət çəkəni, ən çox işləyəni, döyüslərdə ən çox itki verəni və ən az hörmət ediləni, sayılmayanı da Azərbaycan idi. Bizdən bir kölə kimi istifadə etdilər, faydalandılar, amma bir köpək qədər sevmədilər!!!

“Kölənin başının sığalı şillə-şapalaq olar!”

Azadlığa vurulan üç zərbə!

Mən məktəbdə artıq 9-cu sinifdə oxuyurdum, müstəqil Azərbaycan Respublikasında böyüyürdüm. Məktəbdə keçdiyimiz fənlər arasında “Azərbaycan tarixi” mənim ən sevdiyim fənn idi. 9-cu sinfə qədər hər zaman əla, az hallarda yaxşı qiymətlər alırdım. Mən o dövrlərdə yaşamasam da, Azərbaycan tarixindən oxuduqlarımdan, müəllimlərimin 20 Yanvar, 26 Fevral faciələrindən, 31 mart soyqırımından danışdıqlarından, eləcə də internet və digər mənbələrdən topladığım məlumatlarla ruslara və Rusiya İmperiyasına nifrət etməyə başlamışdım. Və bu nifrət davam edir, ona görə ki, 20 Yanvar faciəsində “şanlı rus ordusu” uşaq, yaşlı, qadın, kişi demədən atalarımızı, bacılarımızı, qardaşlarımızı qəddarcasına qətlə yetirib. Həmin günlərdə itkin düşmüş yüzlərlə vətəndaşlarımızın öldüklərindən-qaldıqlarından xəbərsiz qalmışdıq!

Ona görə ki, Xocalıda erməni silahlı dəstələri Xankəndi şəhərində yerləşdirilmiş keçmiş SSRİ-nin 366-cı motoatıcı hərbi alayının köməyi ilə silahsız və köməksiz Xocalı şəhərinə hücum edib, şəhəri alovlara bürüdülər. Şəhəri tərk etməyə məcbur qalıb dağlara,

meşələrə qaçan vətəndaşlarımızı ermənilər güllələdilər, onlara amansız divan tutdular. Yüzlərlə qızgəlinlərimiz girov götürüldü, əsir düşdü. Həmin girov götürülmüş azərbaycanlı qadınlara təcavüz edərək, uşaq dünyaya gətirməyə zorladılar. Doğulan oğlan uşaqlarını öz iyrənc niyyətləri üçün böyüdərək əllərinə silah verib, "azərbaycanlılar, türklər sənin düşmənidir, onlar sənin ananı öldürüblər!" deyib səngərlərə yolladılar.

Ona görə ki, məhz rusların dəstəyi ilə Xocalıda erməni qoşunları 106-sı qadın, 63-ü uşaq, 70-i qoca olan 613 nəfəri öldürdülər, 487 nəfəri şikəst qoydular! 1275 nəfəri - qocanı, uşağı, qadını əsir götürərək ağlasıqmaz zülmə, təhqirə və həqarətlərə məruz qoydular. 8 ailəni bütövlükdə məhv etdilər. 56 nəfəri xüsusi qəddarlıqla, diri-diri yandırmaqla, başlarını kəsməklə, üzlərinin dərisini soymaqla, körpə uşaqların gözlərini çıxartmaqla, süngü ilə hamilə qadınlardan qarınlarını yırtmaqla qətlə yetirdilər.

Ona görə ki, 31 mart səhəri bolşevik-daşnak dəstələri azərbaycanlılar yaşayan "Kərpicxana", "Məmmədli" və başqa məhəllələrə havadan

təyyarələr, dənizdən isə hərbi gəmilər ilə hücum etdilər. İnsanlıqdan uzaq erməni çaqqalları qarşılıqlarına çıxan hər kəsi "türk" deyə dərhal qətlə yetirdilər. Rusların dəstəyi ilə şərəfsizlər 7 minə yaxın erməni əsgərini müxtəlif cəbhələrdən Bakıya gətirib "Qırmızı Qvardiya" adı altında yaradılan 10-12 minlik ordu ilə müsəlmanların evlərinə basqınlar edib, onları vəhşicəsinə öldürdülər. Körpələrin, qadınların və qocaların qulaqlarını, burunlarını kəsib parça-parça etdilər! On iki mindən çox günahsız doğmalarımızı qanına qəltan etdilər!

Bu üç qanlı tarixi unutmaq, sadəcə, qeyrətsizlik, şərəfsizlik, alçaqlıqdır!

Ata-babalarımızın qanına susamış şərəfsiz, əclaf erməni himayədarları olan rusların qucağında oynayan, köləliyi fərəh bilənlərə xatırladın, anlamasalar, bu tarixləri qulaqlarından qan gələnə qədər ucadan bağıraraq təkrarlayın!

Zehni köləlik!

(Repressiya)

Acınacaqlı da olsa, etiraf etməliyik ki, başımıza gələn bütün müsibət-faciələrin təşkilində bir çox satqın, mənəviyyatını ruslara satmış, alçaq azərbaycanlıların da  li az olmayıb. Məhz onların, atasını tanımayan azərbaycanlı satqınların köməyi ilə Rusiya hakimiyyəti Azərbaycan ərazisindən yüz minə yaxın ziyalını, h rb cini, mədəniyyət və incəsənət xadimlərini, alim, yazıçı, müəllim və din xadimlərini Sibirə, Qazaxıstana v  digər yerlərə sürgünə göndərərək, Azərbaycan cəmiyyətinin ağıllı, elmlil , istedadlı, əməksevər, mənəviyyatlı təbəqəsinin çox böyük hissəsini məhv edərək bizi ürəyimizdən vura bildi. Bu illərdə Azərbaycan Respublikası ərazisində insan hüquqlarına zidd qanunlar əsasında totalitar dövlət rejiminin törətdiyi özbaşınalıq, zorakılıq nəticəsində yüz minlərlə günahsız insan, əsasən milliy t cilik və milli d vl t cilik əqidəsinə görə, siyasi rejimin diqt sin  deyil, milli hissiyatla düşündüyünü görə repressiyalara məruz qaldı! Repressiya illərində bu bir faktdır ki, əhalinin hər min nəfərinə düşən repressiya qurbanlarının sayına görə Azərbaycan keçmiş sovet respublikaları

içerisində birinci yerdə durmuşdu. Həmin dövrdə Azərbaycanda qətlə yetirilən insanlarla bağlı xüsusi plan hazırlanmışdı ki, o plana görə 3 ayda 1500 nəfərin güllələnməsi nəzərdə tutulurdu. 1937-ci və 38-ci illərdə məhkəmədənənar repressiyalar aparılmasına da qərar verilmişdir. Bütün ölkədə fəaliyyətə başlayan sessiya 15 dəqiqə ərzində dövlət ittihamçısının, vəkilinin, bir çox hallarda müqəssirin iştirakı olmadan qərar çıxartmışdır. Azərbaycanda ümumilikdə 1930-40 və 50-ci illərin əvvəllərində yetmiş min adam repressiya edilib ki, bunun da iyirmi doqquz min nəfəri ziyalılardır. Təkcə 1937-ci ildə on altı Azərbaycan generalı qətlə yetirilib.

Sovet dövründə haqq-ədalət var idi deyənlərin qarşısına bu faktı qoyun: **“Stalinin əmri ilə repressiya illərində Qazaxıstanda yüz əlli min azərbaycanlı öldürülüb və bunlardan 28 min nəfəri məhkəmə və istintaq olmadan güllələnib.”**

Repressiyaya məruz qalanların əksəriyyəti Azərbaycanın görkəmli elm, mədəniyyət və ictimai xadimləri olmuşdur.

Bax bununla da Rusiya Azərbaycanın elitasını məhv etdi! Düşünə bilməyən, savadsız, tarixini

bilməyən, düşməni, dostu düzgün tanımayan bir avam cəmiyyətinin təməli belə qoyuldu! 70 il kölə kimi yaşamağı şərəf bildik, sərvətimizi, malımızı, mülkümüzü, hətta canımızı belə qurban verdik. Azərbaycanlı kişilər rus fahişələrinin tulasına çevrilirdi, azərbaycanlı qadınlara isə heyvan qədər dəyər verilmirdi. Rəhbər vəzifələri ruslar, ermənilər tutardı, bizim avam vətəndaşlarımız isə onların ayaqlarından çıxan toza sitayiş edərildilər. Ürəyimizdən vurulan zərbə ilə biz yaltaqlığı, köləliyi, satqınlığı öyrəndik. Ona görə də o dövrdə yaşamış insanlar ağız dolusu, fərəhlə danışırılar. Çünki Rusiya cəmiyyətimizin ağılı, beynini əlindən aldı! Səviyyəsiz, sözlərində heç bir məna olmayan küçə ifaçılarının mahnılarına qulaq asanların, xalq mahnılarına, karifeylərin gözəl ifalarına qulaq asanlardan qat-qat çox olması repressiya təsirinin hələ də üstümüzdən getmədiyinə işarədir!

“Azadlıq üçün döyüşənə ilk qılıncı kölə çəkər.”

Lal köllər

2014-cü ildə televizorda izlədiyim xəbərlər proqramının birində İndiana ştatının Xocalı soyqırımını tanıması barədə məlumat verilirdi. Bu xəbəri eşitdiyimdə bir məqam mənim marağımı çəkdi. Niyə Xocalı soyqırımını tanıyan ölkələr 20 Yanvar qətliamını tanımır? Xocalı hadisəsi 20 Yanvar gecəsindən dahamı dəhşətlidir, yoxsa 20 Yanvarda qırılan dinc əhalinin sayı kifayət qədər deyilmi? Heç biri! Çünki Xocalı soyqırımını ermənilərin adı ilə bağlıdırsa, 20 Yanvar hadisəsi birbaşa Rusiya İmperiyasının adı ilə bağlıdır! Rusiyanın dəstəyi ilə yaşayan, zəif və kiçik ermənistan dövlətini cinayətkar kimi tanımaq asan idi, lakin böyük Rusiyanı cinayətkar adlandırmağa, sadəcə, hünərləri çatmadı! İnsan haqlarını müdafiə edən dövlətlər, qurumlar böyük dövlətlərin qarşısında susarlar! Bax, budur dünyanın şərəfsizliyi, ikiüzlülüüyü! Güclü dövlətə boyun əyən lal köllər!

20 Yanvar qanlı gecəsini dünyaya tanımaq üçün çox tədbirlər keçirilir, filmlər çəkilir, lakin şərəfsiz dövlətlər “19-dan 20-nə keçən gecə rus ordusunun Bakıya soxulması” cümləsində “Rus” sözünü eşidən

kimi, görən kimi gözlərini yumur, qulaqlarını tutur!
Elə bir gecəni tanımaq istəmir! Bizim azadlıq səsimizi
Rusiya boğur!

Yıxılan bir rus, erməni uşağı da olsa, qocası da olsa,
tapdalayıb keçin onları! Çünki onlar tank ilə keçdi
bizim üzərimizdən! “Yazığın nədir günahı?” –
deməyin! Məgər 20 Yanvarda işgəncələrə məruz
qalan xalqımızın, Xocalıda süngüyə salınan
uşaqlarımızın, qarnı yarılib uşağı çıxarılan hamilə
qadınlarımızın, atalarının, qardaşlarının, ərlərinin əl-
qollarını bağlayıb onların gözü qabağında zorlanan
cavan qızlarımızın, beyinləri dağıdılan qocalarımızın
günahı var idi?

“Azadlıqla qan qusanlar kölələrə göz dağdır”.

Ana dilinin işğalı

Hər bir tələbə kimi mən də oxuduğum ixtisas üzrə ədəbiyyat qıtlığından əziyyət çəkirdim. Azərbaycan dilində yetərli materialın olmaması mənim bu ixtisas üzrə yüksək biliklərə sahiblənməyimə mane olurdu. Müəllimlərimin məsləhət bildiyi ədəbiyyatlar əksər hallarda, hətta deyərdim, həmişə rus ədəbiyyatı olurdu. Dil biliklərimin olmaması üzündən mən müəllimlərimin mənə danışdığı bəsit məlumatlarla kifayətlənməli olurdum.

Bu sahədə dövlətin böyük işlər görməsi vacibdir. Dövlətin nəzarəti və dəstəyi ilə ixtisaslaşmış dilçilər tərəfindən xarici ədəbiyyatlar doğma dilimizə tərcümə edilməli və bu vəsaitlər ali təhsil ocaqlarına paylanmalıdır. Gənclərin mütəxəssis kimi yetişməsi üçün Azərbaycan dilində ədəbiyyatın olması olduqca vacibdir.

İnkişaf sürətinə görə Azərbaycanın digər dövlətlərdən geri qalmasının səbəblərindən biri də öz doğma dilimizdə ədəbiyyatın olmamasıdır. Təsəvvür edin ki, bir tələbə hər hansı bir ixtisasa mükəmməl sahib olmaq üçün əvvəlcə gərək xarici dil öyrənsin, daha sonra isə öz ixtisası üzrə xarici

ədəbiyyat oxusun. Bu isə bir addımlıq yolu iki addıma getməkdir!

Bütün işə götürənlər rus və ingilis dilini mütləq şəkildə və əla səviyyədə tələb edir. Bu o qədər ifrat hala gəlib ki, Azərbaycan dili artıq gərəksiz bir dil olub. Bir turizm agentliyinin qarşısından keçəndə “İstambul” və “dəstəy” kimi səhv yazılmış sözləri görəndə bir azərbaycanlı kimi xəcalət çəkdim. Xarici dillərin doğma dilimizi bu qədər işğal etməsi çox acınacaqlı haldır!

“Doğma dövlət dilində yetərli ədəbiyyatın olmaması xalqa qarşı törədilən soyqırımıdır!”

Köləliyə aparan “idarəçilik”

70 illik əsarətdən sonra, nəhayət, 1991-ci ildə müstəqillik qazana bildik. İllərdir, ruslar tərəfindən idarə olunan, elitası məhv edilmiş beyinsiz bir cəmiyyət olaraq dövlət qurmağımız bizə ağır başa gəldi. Savadsız, təcrübəsiz, avam və kimsəsiz uşaq kimi başımızdan vurub torpaqlarımızın bir hissəsini əlimizdən aldılar. Sovetlər dövründə var-dövlətə, mülkə ac şərəfsizlər rəhbər vəzifələrə can atdılar, dövlətin taleyini düşünmədən, öz şəxsi mənafeələrini dövlət mənafeyindən üstün tutdular. O vaxtdan bu günə qədər müstəqil dövlət olaraq çox sayda səhvlər buraxaraq, müəyyən nailiyyətlər əldə edərək çətinliklə də olsa, ayaqlarımız üzərində durmağı, var olmağı bacardıq. Lakin 91-ci illərdən qalma düşüncə tərzini dəyişməyi bacara bilmədik.

Çünki hələ də rəhbər vəzifələri rus tərbiyəsi ilə böyümüş “Sovet vətəndaşları” tutur. O kəslər müstəqil Azərbaycan gəncləri ilə əvəz edilməlidir. Əslində bu, elə də asan bir iş deyil. Çünki Azərbaycanın gələcəyi olan gənclərin yüksək səviyyəli təhsil alması, mükəmməl təcrübə proqramlarından keçməsi üçün mükəmməl bir təhsil

sisteminin yaradılması gərəkdir. Bu təhsil sistemi ilə yanaşı, təhsilli gənclərin öz sahələri üzrə işləməsi üçün düzgün idarəçilik forması yaradılmalıdır. Lakin düzgün idarəçilik forması qurulsa belə, yenə şəərəfsiz, acgöz, mənəviyyatı çürük insanların xaincəsinə davranışları mütləq olacaqdır. Bunun qarşısını almaq üçün cəmiyyətin savadlandırılması, ictimai qınağın formalaşdırılması vacibdir.

Dövlətin siyasi sistemini üç əsas prinsip təşkil etməlidir: millətçilik, mədəniyyət və doğruluq. Bugünkü Azərbaycanda birinci prinsip çox aşağı səviyyədədir. Çünki 70 il ruslar bizim milli şüurumuzu məhv etməyə, türkçülüüyü bizə unutturmağa çalışdı. Sovetlər dönəmində yaşamış bir azərbaycanlının qəlbində milliyətçilik hissi boğulub. O vaxt Rusiyanın milliyətçilərə tutduqları divan hər kəsə göz dağı olmuşdu. Beləliklə, Rusiya bizim milli ruhumuzu tam da olmasa, boğa bilmişdi.

Müstəqil azərbaycanlıların ürəklərində milli ruhun yüksəldilməsi üçün onlara Azərbaycan xalqının qədim və zəngin tarixini, mədəniyyətini daha da qabarıq şəkildə təqdim etmək gərəkdir. Gənc bir vətəndaş ruhunun bayağı küçə mahnıları ilə, əxlaqsız

müğənnilər ilə, mənasız şeirlər ilə tərbiyə olunmasına izn vermək olmaz! Belə tərbiyə ilə biz Azərbaycan xalqını, Azərbaycanı onlara sevdirə bilmərik! Bu işdə televiziya və radio şirkətlərinin böyük rolu var.

Acınacaqlı haldır ki, məktəblərdə musiqi dərsləri çox aşağı səviyyədə tədris olunur. Ona görə də bugün Azərbaycan musiqi dünyasında yarı çılpaq geyinmiş, səsi, danışq qabiliyyəti olmayan, özlərini idarə edə bilməyən müğənnilər böyük azarkeş kütləsi toplaya bilirlər. İşin ən ağır tərəfi odur ki, xalq belə müğənniləri sevir deyə savaddan, mədəniyyətdən uzaq müğənnilər “Xalq Artisti” adına layiq görülürlər.

Bu halın davam etməməsi üçün elə məktəblərdə şagirdlərin musiqi mədəniyyətini görkəmli bəstəkarlarımızın bəstələri ilə, gözəl xalq mahnılarımız ilə formalaşdırmaq gərəkdir!

Milli ruhun yüksəldilməsi üçün əhəmiyyətli addımlardan biri də Azərbaycan tarixi və ədəbiyyatının yüksək səviyyədə tədris olunmasıdır. Tədris təkcə müəllimin şagirdlərə verdiyi ev tapşırığı və şagirdlərin kitabdən oxuduğu mətnlər deyil. Müəllim gərək fənni tədris edərkən azərbaycançılıq

ideologiyasını şagirdlərə aşılarsın, erməniləri, rusları düşmən olaraq tez-tez xatırlatsın, Azərbaycanın görkəmli şəxslərindən nümunə gətirsin. Lakin bütün bunlarla yanaşı, qeyd etmək gərəkdir ki, bağçadan, məktəbdən aşılana azərbaycançılıq, millətçilik hissinin daha da möhkəmləndirilməsi üçün vətəndaşların dövlət qayğısını üzərilərində hiss etmələri daha vacibdir. Uşaqlıq arzularını, gənclik xəyallarını Azərbaycanda qurmaq, Azərbaycanda yaratmaq üçün onlara böyük imkanlar açılmalıdır. Onlar orta məktəbdə əldə etdikləri və daha sonra ali təhsil ocaqlarında zənginləşdirdikləri yüksək biliklər sayəsində layiq olduqları vəzifələrə, peşələrə təyin olunmalıdırlar. Oxuduğu təhsil illərində rüşvət və korrupsiya ilə qarşılaşmayan, düzgünlük, doğruluq və güclü millətçilik psixologiyası ilə tərbiyələnen gəncliyin xəyallarının puç olması bir millətə qarşı göstərilən ən acımasız davranış olar! Ona görə də, qurulmalı olan sistemin ən vacib ünsürlərindən biri də doğruluqdur. Doğruluq - şagirdlərə gələcəkləri üçün verilən vədlərin dövlət tərəfindən yerinə yetirilməsidir! Yalançı təriflər bir dövlətin özünə qarşı göstərdiyi ən axmaq davranışdır. Nöqsanları gizlədən, səhvləri ört-basdır edən, bütün sahələrdə

təriflər yağdıran bir dövlət üçün düşməyə gərək yoxdur. Yaltaqlıq - öz işinin öhdəsindən gələ bilməyən, dövlətdən, xalqdan oğurladığı pulları örtbasdır edən, vəzifəsini itirmək qorxusu ilə titrəyən şərəfsiz toplunun yaratdığı iyrənc bir siyasətdir. Belə ləyaqətsiz vəzifə sahiblərinin düşündükləri bu yaltaqlıq siyasəti müstəqil xalqı köləliyə sürüklədi! Köləlik isə Rusiyanın yetmiş illik əsarətindən formalaşmış idarəçilikdir!

Məsuliyyət və can cəzası

Hər bir azərbaycanlı dövlətdə özünəməxsus yeri olduğunu hiss etməli və üzərinə düşən məsuliyyəti dərk etməlidir. El arasında hər kəsin qarşılaşdığı məşhur bir sual var: Böyüyəndə nə olacaqsan? Bu verilən ən axmaq suallardan biridir. Çünki bu sualı verərkən uşaqların psixologiyasına yeridir ki, sən indi heç kimsən. Elə bir axmaq sual əvəzinə, “Gələcəkdə hansı sahənin peşəkarı olmaq istəyirsən?” müraciəti edilərək onları kiçik yaşlarından peşəkarlığa istiqamətləndirmək gərəkdir! Həmçinin onlara peşəkar olmaq üçün üzərilərinə düşən vəzifələr və məsuliyyətlər izah olunmalıdır.

“Sən müstəqil Azərbaycan vətəndaşısən! Sən Azərbaycanın gələcəyisən! Sən bu gün şagird olaraq dərslərini mükəmməl öyrənməlisən! Sən sağlam böyüməlisən! Sən gələcəyin peşəkarısən!” demək, onlarda özgüvən yaratmaq və gələcəyə məsuliyyətli, milliyətçi bir azərbaycanlı yetişdirmək vacibdən də vacibdir! Bu gün məsuliyyəti dərk edən məktəbli sabahın məsuliyyətli vəzifə sahibi olacaqdır!

Təəssüf ki, hal-hazırki dövrdə məsuliyyətini dərk edən çox az vətəndaş var. Bunun tək səbəbi

məsuliyyətsiz təhsil sistemidir! Bəllidir ki, məsuliyyətsiz böyüyüb valideyn olan kəslərin tərbiyə etdiyi də məsuliyyətsiz uşaqdan başqa bir şey olmayacaq.

Dövlətin qanunlarını dərk edərək könüllü surətdə ona əməl edən bir cəmiyyət formalaşdırmaq bu gün üçün vacib olan işlərdəndir. Məktəblərdə keçirilən konstitusiyə fənnini nə müəllimlər öyrətməyə, nə də şagirdlər öyrənməyə maraq göstərir. Səbəbini soruşduqda isə “Azərbaycanda hüquq sayanmı var?” deyə cavab verirlər. Bu isə axmaq fikirdən başqa bir şey deyil! Bir vətəndaş olaraq hüquqlarımızı yaxşı bilməli və onu düzgün, qanunlar çərçivəsində tələb etməyi bacarmalıyıq!

Konstitusiyanın düzgün tədris edilməsi ilə yeni nəsli hüquqlarını bilən gənc, savadlı vətəndaş kimi yetişdirmək mümkündürsə də, orta yaşlı və yaşlı insanları qanunlara inandırmaq və qanunlara əməl etməyə vərmiş etdirmək çətindir. Belə olduğu zaman can cəzasının tətbiqi vacib duyulur. Oğurluq edənin hər kəsin gözü önündə barmaqları və ya əli kəsilməlidir! Vəzifəsindən sui istifadə edib xalqın haqqına girənlər edam olunmalıdır! Çünki xalqın

boğazından kəsib öz qarnını doyuran, dövlət mülkünə tamah salan, dövlətə xəyanət edən kəslər yalnız və yalnız qanına rus və ya erməni qanı qarışmış şərəfsiz, ləyaqətsiz, əxlaqsız kimsələrdir! Onlar isə ölümə məhkum olunmalıdırlar! Onların yoluyla getmək istəyənləri can cəzasının qorxusu ilə intizama gətirmək mükündür. Zaman keçdikcə hüquqlarını, vəzifələrini, məsuliyyətini bilən savadlı bir cəmiyyət formalaşacaq və o zaman heç kim xalqın haqqına girə bilməyəcək. Çünki cəmiyyət elə alçaqları sıxışdırıb sıradan çıxaracaq! Amma unutmaq lazım deyil ki, elə şəxsləri ölkədən qovmaq dövlət üçün böyük təhlükədir! Öz çirkin niyyətinə çata bilməyən biri ermənilərin, rusların qucağına sığınaraq onların bizə vurmaq istədikləri baltanın sapı olacaqdır! Onları tutulduğu yerdəcə öldürmək, çürük budaqları möhkəm köklər üzərində dayanmış Azərbaycanımızdan təmizləmək gərəkdir!

Azərbaycan brendi

(Müstəqillik nişanəsi)

Azərbaycan məhsullarının xarici bazarlara çıxarılması və satışının artırılması üçün ilk növbədə dünyada Azərbaycanın tanınması vacibdir. Bu məsələ ölkədə təşkil olunan beynəlxalq tədbirlər, idman və musiqi yarışları sayəsində müəyyən qədər həll olunmuşdur. Azərbaycan Respublikası artıq bir çox ölkələrdə tanınır və seçilir. Bu, əlbəttə ki, damarında Azərbaycan qanı axan hər bir vətəndaş üçün sevindirici haldır. Lakin xarici bazarlarda Azərbaycan məhsullarının satışı üçün Azərbaycan brendinin formalaşması çox vacibdir. Çünki məhsul alarkən istehlakçıları maraqlandıran suallardan biri məhsulun harada, hansı dövlətdə istehsal olunmasıdır. Məhsulun üzərindəki “Made in Azerbaijan” yazısı ilə rastlaşan istehlakçı Azərbaycanı müəyyən qədər tanıdığından ən azı bir dəfə bu məhsulu alaraq istifadə etmək istəyəcəkdir. Əsas məsələ də məhz burdadır. Xarici bazarlara yenidən çıxmış bu brendin alıcıların inamını və məmnunluğunu qazanması gərəkdir. Yəni bu gün vacib olan istiqamətlərdən biri budur. Çünki bu brend Azərbaycanın imicini yaratmış olacaq.

Bir çox dövlətlərin yaratdığı brendlər onlar haqqında müəyyən fikirlər formalaşdırmışdır. Alman brendi dünyada yüksək keyfiyyəti ilə seçilir. Bizim dövlətimizdə də bu brendə böyük inam var. Eləcə də, yerli bazarlarda ucuz qiyməti və aşağı keyfiyyəti ilə tanınan çin məhsullarına da rast gəlmək mümkündür. Bəs Azərbaycan brendi xarici bazarlarda özünü necə tanıdacaq? Nəzərə almaq lazımdır ki, bu gün Azərbaycanın xaricə satdığı məhsulların çeşidi bir o qədər də çox deyil. İxracımızın əsas hissəsini neft və qaz məhsulları tutur. Burada bir məqama diqqət yetirməliyik: biz neftimizi xarici ölkələrə satırıq, onlar da bizdən aldıkları neftdən avtomobil mühərrik yağları, polietilen məhsulları və sair istehsal edərək bizə satırlar. Azərbaycan bu məhsulları istehsal edə bilməzmi? Əlbəttə edər! Və etməlidir! Bu işlə dövlət özü məşğul olmalıdır! Çünki bir vaxtlar işbazların öz çirkin, hiyləgər və saxtakar əməlləri ilə bu millət, bu dövlət haqqında xarici ölkələrdə yaratdığı “saxtakar millət” düşüncələri Azərbaycanımızın imicini korlayır. Təəssüf hissi ilə vurğulamaq lazımdır ki, vətənimizdə təşkil olunan beynəlxalq yarışlarda ölkəyə gələn turistlərə yenə də hiyləgərlik, saxtakarlıq edən biqeyrətlər vardır. Belə halların

aradan qaldırılması üçün dövlət nəzarəti gücləndirilməlidir! Azərbaycanda yeni məhsulların istehsalına başlanılmalıdır, lakin bu məhsullar odlar yurdumuz olan vətənimiz Azərbaycan haqqında yaxşı fikirlər yaratmalı, gözəl bir imic formalaşdırmalıdır. Bunun üçün isə, ilk növbədə, yerli bazarda öz məhsullarımıza inam yaratmaq vacibdir. Bildiyimiz kimi, SSRİ-də xarici markalar yox dərəcəsində idi, yerli məhsulların isə keyfiyyəti ürəkaçan deyildi. Lakin SSRİ dağıldıqdan sonra ölkələrə xarici məhsullar daxil olduqca onların yüksək keyfiyyəti, gözəlliyi insanlarda xarici məhsullara inam və tələbat yaratdı. Məhz bunun nəticəsidir ki, indi yerli bazarlarda yerli məhsullardan uzaq qaçıırıq. Restoranlar, kafelər, marketlər, şirkətlər xarici adlardan istifadə edir, çünki millətimizdə xarici brendlərə inam daha çoxdur. Bunun aradan qaldırılması üçün vətəndaşlarımıza öz yerli məhsullarımızı yüksək keyfiyyətlə qazanc səviyyələrinə uyğun olaraq təqdim etmək gərəkdir.

Yaxşı olan nə idi?

İnsanlar arasında çox geniş yayılmış, tez-tez işlədilən bir fikir var ki, guya sovetlər dönəmində hər şey yaxşı idi. Öncə bu fikirlər millətin köləliyi necə də rahatlıqla qəbul etdiyini göstərir. Millət, dövlət fərq etməz, bayraq, gerb önəmli deyil, əsas odur, yaşayışım yaxşı olsun kimi düşünən bir cəmiyyət indi müstəqil Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı kimi özünü narahat hiss edir. Amma bir sual ortaya çıxır: “Yaxşı olan nə idi?” Təsəvvür edin ki, SSRİ dövründə ən varlı insanlar, rayon başçıları və s şəxslər olurdu, onlar da volqa avtomobillərində gəzirdi. Lakin həmin illərdə Avropa və Amerika ölkələrində siravi vətəndaşların istifadə etdiyi avtomobillərin komfortu, təhlükəsizliyi, funksionallığı ondan qat-qat üstün idi. Və dərinədən düşündükdə anlamaq olar ki, indi Rusiyanın özündə həmin illərin istehsalı olan alman, amerikan avtomobilləri istifadə edilməkdədirsə, SSRİ-də “yaxşı”dan söz gedə bilməzdi. Adi bir məhsulda bu qədər fərq aydın görünürsə, o zaman SSRİ dövründə yaxşı olan nə idi? İnsan haqlarımı? Qanunmu? Razıyam ki, o dövrdəki intizamı hazırkı intizamımızla müqayisə etdikdə, SSRİ insanda möhtəşəm idarəçilik prinsipi ilə qurulmuş dövlət

obrazını yaradır. Lakin sovetlər birliyini digər ölkələrlə, əsasən qərbi Avropa və Şimali Amerika ölkələri ilə müqayisə etdikdə, əslində Sovet hakimiyyətinin olduqca geridəqalmış olduğunu, düşüncəsiz prinsiplərlə qurulduğunu anlamaq olar.

Daha bir ürəkbulandıran nüans da var ki, sovetlər dönəmində hər kəs birgə olub dövlət üçün çalışırdı, əkilən buğda, becərilən bağ-bostan, otarılan mal-qara hər biri dövlətə məxsus olmalı və yığılan məhsul dövlət hesabına keçməli idi. Hər bir malını-mülkünü onları kölə etmiş bir dövlətə həvalə edən o şəxslər indi nə üçün müstəqil respublikaları üçün heç bir şey etmək istəmir? Niyə qan bahasına qazanılmış müstəqil dövlətin daha da güclənməsi, inkişaf etməsi istiqamətində can atmır? Oturub-durub: “Sovet dövrü yaxşı idi” - demək yerinə, öz doğma dövlətimizin daha da yaxşı olması üçün çalışmaq lazımdır!!! Bir olub, birgə olub yanlışları düzəltmək, haqsızlıqlara göz yummayıb onunla mübarizə aparmaq, dövlətin qanunlarına riayət etmək və digərlərindən də tələb etmək gərəkdir! Əgər, doğurdan da, SSRİ-nin yaxşı olduğunu düşünürsüzsə, müstəqil Azərbaycanın daha da yaxşı olması uğrunda çalışın!!!

II hissə

Bərabərlik yoxsa ədalətlilik?

Həyat boyu bir çox ədalətsizliklərlə, bərabərsizliklərlə rastlaşırıq. Bu iki məfhum barəsində hər kəs müəyyən fikirlər yürüdür. Deyilən fikirlərdən, yazılan yazılardan görünür ki hər kəs ədalətsizliyə, bərabərsizliyə qarşıdır. Lakin maraqlı bir məqam da var ki, hər kəs bu qədər ədalət sevärdisə, haqq-ədaləti, bərabərliyi pozanlar kimlərdir? Bu sualın tək bir cavabı var: Mən! Yəni sən, yəni o, ümumilikdə biz!

Çoxları elə düşünür ki, biri ona qarşı ədalətsiz yanaşırsa, burada onun heç bir günahı yoxdur. Amma yalandır! Çünki sənə qarşı edilən haqsız hərəkətin qarşısında susmaqla özünə, şəxsiyyətinə, mənliyinə qarşı ən böyük ədalətsizliyi sən etmiş olursan! Onun

üçün insan gərək ədaləti öncə özündə - beynində, ruhunda bərqərar etsin!

Bəs bərabərlik? O yoxdur! O olmayıb! O olmayacaqdır! Bəşəriyyət yarandığı gündən bərabərsizlik üzərində inkişaf edib. Hətta insanın yaranışında, quruluşunda qeyri-bərabərlik vardır. Əgər bədən orqanlarının hər biri insan üçün vacibdirsə, əhəmiyyətlidirsə, nə üçün ilk təhlükədə insan özünü əli-ayağı ilə qoruyur? Demək ki, ali varlıq olan insan belə bərabərsizlik üzərində formalaşmış.

Əslində bu iki amil arasında böyük bir fərq var. Çoxları bunları bir-biri ilə qarışdırır, lakin unutmaq lazım deyil ki, bərabərlik yox, ədalətlik daha vacibdir! “Ədalətli” başçılar “bərabərlik” prinsipini qoruyaraq işçilərin maaşlarını müəyyən olunmuş faiz qədər artırır. Budumu ədalət? Beş yüz manat alan birinin maaşı min manat alan birinin maaşı qədər artdımı?! Eləcə də, məsuliyyətli, bacarıqlı, çox çalışqan işçi ilə sadəcə işini görən işçinin əmək haqqının eyni qədər qalxmasında “bərabərlik” prinsipi olsa da, ədalətdən əsər-ələmət yoxdur.

Bu uyğunsuzluq əslində sovetlər dönəmində daha aydın görünürdü. Bərabərlik var olsa da, ədalət yox

idi! O dövrün insanlarının öyünərək danışdığı Sovet İttifaqı bərabərlik prinsipi adı altında öz ədalətsiz, hiyləgər və şərəfsiz siyasətlərini yeritməkdə idilər. Doğrudur, milli mənəviyyəti ürəyindən qoparılmış, köləliklə bəslənən beyinin sahibi bir sovet vətəndaşına bunu izah etmək mümkün deyil. Lakin onların “rusun vaxtında düzlük” var idi kimi sözləri ilə razılaşmaq olmaz! Çünki o “düzgünlüyü”, o “ədaləti” biz repressiya vaxtlarında gördük!

Ümumiyyətlə, dövlətin ədalətlik prinsipi ilə inkişaf etməsi birbaşa onun vətəndaşlarından asılıdır. Bu gün bir xalq olaraq bizim üzərimizə düşən vəzifələrdən biri də ədalətlik amilidir. Hər birimiz fərd olaraq əvvəlcə ədaləti anlamalıyıq, qavramalıyıq, yaratmalıyıq, daha sonra tələb etməli və qorumalıyıq! Bundan çəkinmək, qorxmaq gərək deyil!

***“Haqsızlığa göz yumanlar,
azadlığı çoxdan unutmuş deməkdir.”***

... nə deyərlər?!

İnsanın həyat tərzini məhdudlaşdıran cümlələrin mükəmməl sonluğu var: "...nə deyərlər?!". Gündəlik fəaliyyətimizdə elə hallar olur ki, nəisə etmək istədiyimiz halda kənar şəxslərin düşüncələrini, fikirlərini sərhəd olaraq önümüzdə qoyarıq və heç nə etmərik. Bilirsiz niyə?

- Adama nə deyərlər?!

Uşaqılıq çağlarımda bunu dərk etməsəm də, böyüdükcə əslində bu asılılığın lap əvvəldən üzərimə aşılındığını dərk edirəm. Buna o qədər vərdiş oluram ki, artıq kimsənin bir şey deməsinə ehtiyac duymadan hərəkətlərimi, istəklərimi, hətta arzularımı belə çərçivəyə salıram. Amma bəzən bir sual məni çox narahat edir: "Mən kimin üçün yaşayıram?" Məlum məsələdir ki, bu suala "özüm üçün" cavabını verə bilmərəm.

Bəzən bütün bu məsələlərə "mentalitet" adı altında don geyindirilir ki, bu da artıq daha ciddi və daha vacib hal alır. Əsasən də, qadınların həyat tərzini sıxaraq çox bəsit bir formaya salırlar. Bir zamanlar qadınlar təhsil ala bilməzdi, məktəbə

qoymazdılar. “El-aləm nə deyər?!” utancı ilə qadınların savadsız böyüməsinin səbəbkarları indi də az deyil. Zaman keçdi, qadınlar savadlandı, elmi biliklərə sahib oldu, amma bunun qarşısına yeni bir maneə qoyuldu: “Qadın xaricdə təhsil ala bilməz, camaat nə deyər?!”.

Qadınlarla bərabər kişilər də belə sərhədlərlə məhkum olunur. Uzun saç saxlamaq, qısa ətəklə şalvar geyinmək və s. qınaq obyektləri cəmiyyət arasında “mentalitetimizə ziddir” fikri ilə sürətlə yayılırdı. Bu elə bir hissdır ki, hətta vətən sevgisini üstələyə biləcək gücə malikdir. Əksər oğlanlar hərbi xidmətə vətən borcunu ödəməyə, torpağına, bayrağına, millətə keşik çəkməyə görə yox, “camaat nə deyər?!” utancı ilə gedir. Amma niyə? Bu ağlasığmaz düşüncə nəyə və kimə lazımdır? Həyatımızı bu mənasız düşüncə tərzinə görə məhdudlaşdırmaq olmaz! Biz azad doğulmuşuq, azad bir dövlətdə yaşayırıq və azad yaşamaq da bizim haqqımızdır!

“Mentalitet əslində pis bir şey deyil. Pis olan odur ki, biz onu hələ də qoruyub saxlayırıq.”

İctimai qınaq

Əvvəllər bir o qədər də fərqiñə varmasam da, son zamanlar cəmiyyətdə düşünüb cavab tapa bilmədiyim əməllərin fərqiñə varıram. Bəzən "niyə?" sualını verib dərin düşüncələrə dalıram, amma cavabı bir boşluq olur. O qədər düşüncəsiz hərəkətlərlə rastlaşırıq ki, gündəlik həyatımızda. Şəhər sanki yaddır bu sakinlərə, bu torpaq doğma deyil bu cəmiyyətə. Evində əlindəki yeməyi bilmədən yerə dağıdan uşağıni danlamaqla kifayətlənməyib əllərindən vuran valideyn necə olur ki, qapısından ayağıni çölə qoyduğu andaca ətrafı zibilləməyə başlayır? Əgər bu onun pis xasiyyətidirsə, evində niyə o cür davranışlara üsyən edir? Təkcə bu deyil, o kəs evindən çıxır, ictimai nəqliyyata daxil olub ağzında son tamına qədər çeynəyib adi rezin parçasına çevirdiyi saqqızını çıxararaq qarşı oturacağıni arxasına yapışdırır. Digər tərəfdən isə avtobus sürücüsü qadağan olunmasına baxmayaraq siqaretini damağıni tüstülədən, sözlərində heç bir məna olmayan bayağı musiqini dinləyə-dinləyə sürəti artırır, yol hərəkət qaydalarına məhəl qoymadan manevrlər edər və bir də əlini telefonuna atıb məşuqəsi ilə məktublaşar. Həmin sərnişin isə

sürücünün avtobusu sağa-sola silkələməsindən heç də narahat olmayıb bir dostunun xətrini sormağ üçün cibindən telefonu çıxararaq danışa bildiyi qədər yüksək səsle söhbətləşər, ara-sıra onun yüksək səsindən narahat olub tərs-tərs baxanlara məhəl qoymadan davam edər və dayanacaq olmamasına rəğmən sürücüdən durmasını tələb edərək avtobusu tərk edər. Metro ilə yolunu davam etmək qərarına gələn həmin o şəxs kartı vuraraq platformaya enər və qatarın qapıları açılar-açılmaz düşənlərdən daha cəld tərpənib özünü içəriyə atar, tam qapının önündə dayanaraq düşənlərə və ondan sonra qatara minmək istəyənlərə mane olar. Digər tərəfdən də metroya daxil olanların əşyalarını yoxlamaqda əziyyət çəkən polis əməkdaşı əlindəki cihazı on sərnışindən birinin çantasına uzadaraq öz işini "layiqincə" yerinə yetirər. Sərnışin lazımı stansiyaya çatdığı zaman bütün şəxslər avaradır, o isə çox vacib işlərin arxasınca gedirmiş təsviri ilə qarşısına çıxanları kənara itələyər, pilləkənlərə çatar və səslənən: "...sol tərəfi keçid üçün boş saxlayın" elanına məhəl qoymadan metro qaydalarına meydan oxuyurmuş qüruru ilə sol tərəfdə dayanar. Metrodan çıxar, yaxınlıqdakı bir

köşkdən siqaretini alar, paketin üzərisindəki selofanı yerə atar və yoluna davam edər.

Başqa istiqamətdə boylansaq, övladını məktəbə gətirən valideynləri görərik ki, övladları üçün yaradılmış gözəl yaşıllığı ayaqları altına alaraq hansısa müəllimin qeybətini edərlər. Uşaqların gözü önündə əllərindəkiləri yerə ataraq “nümunə” olurlar.

Dövlətin gələcəyi sayılan gənclərin davranışları isə daha ürək ağrından vəziyyətdədir. Ali məktəblərə nəzər salsaq, öz kişi qürurunu ayaqlar altına atıb dərstdə heyvanat aləminin bütün canlılarının səslərini çıxararaq qarşısındakı müəllimi, professoru özündən çıxaran gənc oğlanları görərik. Bu hərəkətlərinə görə danlandıqda isə mənliyini unudar, digər yoldaşlarına baxaraq ağızındakı bütün dişlərini sərgiləyər. Zəng çalındıqda auditoriyanı tərk edərkən bütün dərs boyu qapalı olan işıqları yandıraraq sanitariya qovşağına daxil olar, əl-üzünü yuduqdan sonra suyu açıq qoyaraq dəhlizdə ayağını divara söykəyərək: “İldə bu qədər pul ödəyirəm, işığı suyu işlənsin də...” bəraəti ilə dayanar.

Fərqli istiqamətdə göz gəzdirsək, piyada keçidlərinin üzərində, əlil və uşaq arabalarının

səkilərə rahat çıxıb-düşməsi üçün nəzərdə tutulan keçidlərin qarşısında dayanmış taksiləri görmək olar.

Ümumiyyətlə, bu kimi halları kifayət qədər sadalamaq olar. Amma əsas məsələ bunların səbəbidir. Böyük və cavablanması çətin bir sual: "NİYƏ?"

Əlbəttə ki, SSRİ dövründə elitası məhv edilmiş, mədəniyyət və incəsənət xadimləri repressiyaya qurban getmiş bir xalqdan düşüncəli, yaradıcı, mədəni davranışları görmək çətinidir. Amma bu utancverici cəmiyyətin tərbiyə olunması, formalaşması çox vacibdir. Çünki vaxtilə şərqin ən böyük mədəniyyət ocağı olan Azərbaycanın bu gün şüursuz, bayağı cəmiyyəti olmamalıdır. İctimai qınaq bu məsələlərin həllində böyük təsirə malik bir qüvvədir. Bəs cəmiyyətin təqribən doxsan faizi belədirsə, ictimai qınağı kimlər yaradacaq, kimlər təbliğ edəcək?

- Əldə qalan on faiz!

Bəli, əhali arasında mədəni, üstün cəmiyyət arzusunda olanlar var. Lakin azlıq təşkil etdiklərindən onların da əksər hissəsi danışmaqdan, tələb etməkdən çəkinir, qorxur. Bu təbii haldır. Bununla baş edə bilmək üçün bir cəmiyyət

yaradılması gərəkdir. Nadir tapıntılardan formalaşmış bu cəmiyyət əhalinin bütün təbəqələrində fəaliyyət göstərə biləcək üzvlərinin sayını artırmalıdır. Əsas üstünlüyü gözəl cəmiyyətə can atan gənclər təşkil etməli olan cəmiyyət təkcə tədbirlər, yığıncaqlar keçirməklə deyil, hər gün, hər an, hər yerdə iş başında olmalıyıq. Avtobusa mindiyimizdə sürücünün qeyri-qanuni hərəkətlərinə digər sərnişinlər göz yumsa da, sussa da, biz susmamalıyıq. Mədəni şəkildə sürücüyə izah edib, ondan qaydalara uyğun davranmasını tələb etməliyik. Təbii ki, sürücü bizim tək olduğumuzdan istifadə edərək bizim üzərimizə acıqlana bilər, lakin biz üzümüzü sərnişinlərə tutub onlara müraciət etməliyik:

“Yoldaşlar, siqaret qoxusu xoşunuzamı gəlir? Niyə susursuz, niyə etiraz etmirsiz? Avtobus qəzalarında azmı sərnişin həlak olub? Gərək ölən şəxslər sizin yaxınlarınız və ya siz olasınız, sonramı dinəsiniz, etiraz edəsiniz, sürücünü qınayıb onu qaydalara uymağa məcbur edəsiniz?!”

Yolda gedərkən əlindəki zibili yerə atan birini gördükdə susmamalıyıq, ona yaxınlaşıb mədəniyyət

çərçivəsindən kənara çıxmadan izah etməliyik, qınamalıyıq:

“Üzr istəyirəm, vətəndaş. Sizdən xahiş edirəm, gələn dəfə əlinizdəki zibili yerə deyil, yaxınlıqdakı zibil qutularına atasınız. Axı bu şəhər bizimdir! Ayıbdırsa, özünüə yaraşdırmırsızsa eybi yox, mən götürərəm bu zibili, amma növbəti dəfələr üçün nəzərə alın.”

Yaşılıqları tapdalayıb ziyan vuran kəsləri gördüyümüzdə görməzlikdən gəlməməli, onlara təbiətin, yaşılığın qorunmasını bildirməliyik:

“Yoldaş, zəhmət deyilsə əgər yaşillığı tapdalama, o bizim üçün salınıb, şəhərimizin gözəlliyi üçün. Şəhərimizi qoruyaq.”

və s.

Bu kimi müraciətlərimiz ilk vaxtlarda cəmiyyətdə aqressivlik yaradacaq. “Sənə nə var, özüm bilərəm!” kimi ifadələrlə rastlaşacağımız təəccüb doğurmur. Çünki bunu təkcə biz edəcəyik. Birini qınadığımız zaman bizə dəstək çıxacaq kəslərin olmamağından istifadə edərək üzərimizə acıqlananlar kifayət qədər olacaq. Lakin biz hər müraciətimizdə özümüə yeni tərəfdaşlar topladıqca, ictimai qınağı ictimailəşdirdikcə, artıq yavaş-yavaş insanlarda qınaq obyekt

olmaq xofunu yaradaraq xoşagəlməz davranışları sıxışdıracağıq. Zaman keçdikcə artıq biz yox, cəmiyyət özü özünü formalaşdıracaq, insanların qəlbinin dərinliklərində gizlənmiş vətəndaşlıq hisslərini oyadacaq, susmağa vərdiş etmiş dillərə danışmağı öyrədəcək, əzilən birinin ətrafında toplanmağı, tək-tək edilə bilinməyənləri birliklə bacarmağın mümkünlüyünü anladacaq. İctimai qınaq, birliyi, birliyin qarşısında heç bir qüvvənin dayana bilmədiyini öyrədəcək! İctimai qınaq, media sahələrinin gücünü artıracaq, özbaşnalıqların qarşısına sədd olacaq. Belə olduğu halda kimsə xalqın haqqını ayaqlar altına atıb, əzə bilməyəcək!

***“İctimai qınağı güclü olan cəmiyyət,
kimsənin yenə bilməyəcəyi güclü ordudur.”***

Valideyn asılılığı

Biz hələ dünyaya gəlmədən öncə valideynlərimiz tərəfindən bizim necə biri olmağımızın planları qurular. Hətta çox vaxt hansı peşəyə sahiblənəcəyimiz, hansı fəaliyyətlərlə məşğul olacağımız belə bu plana daxil edilir. Dünyadan bixəbər doğularıq, zamanla nə necə öyrədilərsə, elə də qəbul edərək böyüyərik.

Həyata göz açdığımız ilk gündən bizimlə bağlı xəyallarının gerçəkləşəcəyi günləri gözləyərlər. “Oğlum mühəndis olacaq”, “oğlum polis olacaq”, “qızım həkim olacaq”, “qızım müəllim olacaq” kimi cümlələri elə bir fəxrlə söyləyərlər ki, bir an belə ağıllarının ucundan belə keçməz: “övladım kim olmaq istəyir?”. Ağzından ilk kəlməni səbirsizliklə gözləyərlər, ayaqlarını, əllərini öpüb oxşayarlar amma bu heç də hər zaman belə davam etməz. Bir vaxt gələr artıq dediyin fikirlərə qarışarlar: “sən sus, uşaqsan, otur uşaq yerində!”. Susman üçün göz ağardarlar, yeri gəldiyində əllərinin tərsini ağzının üzərində hiss etdirərlər. Bax o zamandan alışdırarlar səni susmağa. Danışmaqdan qorxarsan, danışdıqca dodaqlarının, dişlərinin sızıltısını xatırlayarsan.

Zaman gələr, ifadələrini əlindən alarlar, xoşlamadığın yeməyə qarşı göstərdiyin üz ifadələrini məcburiyyətlə dəyişərlər: “Turşutma üz-gözünü, düzəlt sifətini!”. Görməzdən gələrlər səni. Yıxılıb bir yerini əzdikdə canın ağrıyar, ağlayarsan, hisslərinə qarışarlar: “Ağlama, özü yıxılan ağlamaz!”.

Bağçaya gedəcək yaşa gələrsən. Orada əldə etdiyən bacarıqlara, qabiliyyətlərə önəm verməzlər. Yaxşı rəsmi çəkirsən? Gözəl rəqsmi edirsən? Yaxşı tikişmi tikirsən?

-Kimə nə?

Sən rəssam ola bilmərsən! Sən rəqqas ola bilmərsən! Sən dərzi ola bilmərsən! Niyə, bilirən? Çünki valideynlərinin övladları barədə planlarında sən bir polissən, sən bir həkimsən, sən bir prokurorsan!

Könülsüz də olsa razılaşarsan sənin üçün seçilən ixtisasa, sənin üçün nəzərdə tutulan ali məktəbə. İstəsən də, istəməsən də boynuna bir tapşırıq yükləyərlər. İmtahanlardan uğurla keçmədiyən halda səni fəhləliklə qorxudurlar: “Oxumasan, onlar kimi olacaqsan, araba sürəcəksən, zibil yığacaqsan!”

Amma mən elə bir valideyn görmədim ki, “Oxu, sən elə oxu ki, vətənə-millətə xeyirli bir övlad ol. Oxu ki, yoxsulluğun qarşısını al, oxu ki onlara əl uzat, yardımçı ol!” desin.

Sən içindəki o qorxu ilə çalışarsan, imtahandan uğurla keçərsən, oxuyub bitirərsən hətta! O dövrlərdə səninlə fəxr edərlər, çünki sən hələki onların istədikləri kimi davam edirsən həyatına. Gün gələr, sən illərlə oxuyub öyrənmənə rəğmənlər bir peşəkar ola bilmərsən. Çünki sən sevmədin ki o peşəni...

Gün gələr, sənin gələcək həyatınla bağlı planlarını elan edərlər. Kiminlə nə vaxt evlənəcəyini belə sən ən sonda öyrənərsən. Bir ailə qurarsan, sevgisiz. Sadəcə üzərinə düşən bir çox məsuliyyətdən ibarət birgə yaşam forması.

Sən dönüb həyatına baxarsan. Baxarsan ki məmnun deyilsən, istədiyini kimi yaşaya bilməmişən həyatı. Baxarsan ki uğurlu ola bilməmişən peşəndə. Və bir gün “Mən övladımı elə böyütməyəcəm!” deyəcəksən. Başlayacaqsan övladların barədə sən də planlar qurmağa. Sən fərqli tərəfdən yanaşacaqsan, amma fərqi olmadan sən də övladının həyatını

ondan xəbərsiz formalaşdıracaqsan. Və beləcə, bu hekayə yenidən başlayacaq...

“Kim olduğunu özün təyin et. Əgər bunu başqalarına həvalə etsən, heç vaxt “sən” olmayacaqsan...”

Texnoloji əsarət

Texnologiya köləliyin yeni adıdır. Bir zamanlar insanların həyat fəaliyyətlərinin asanlaşdırılması məqsədilə yaradılsa da, sonradan texnologiyaların insanlar üzərində böyük maraq sayəsində yüksək asılılıq yaratması onun təyinatının dəyişməsinə gətirib çıxardı. Mobil telefonlarda tətbiq olunan şəkil çəkmə funksiyası ilk əvvəllər insanların xoş anlarını kadrə alması üçün idisə, sonradan şəkil çəkmə funksiyası artıq dünya üzrə insanların həyat fəaliyyətlərinin rahatlıqla izlənməsi istiqamətində inkişaf etdirildi. GPS funksiyaları ilə hər kəsin harada olduğunu rahatlıqla aşkar etmək mümkün oldu. Sosial şəbəkələrin dünya üzrə sürətlə inkişaf etdirilməsi insanlar haqqında məlumatların toplanması, kəşfiyyat xarakterli informasiyaların əldə edilməsi məqsədlərini daşıyır. Əksər tətbiqetmələrdə qeydiyyatdan keçmək məcburiyyəti var ki, orada istifadə olunan bank hesabları, mobil nömrələr və digər məlumatlar asanlıqla əldə edilə biləcək informasiya sistemini təşkil edir.

İnternet ilk hərbi əməliyyatlar üzrə yaradılmasına baxmayaraq, sonradan bütün sahələri əlinə aldı. O

qədər iyrənc bir vəziyyət yaranıb ki, artıq kimin nə problemi, nə sıxıntısı, nə sualı olsa internetə üz tutur. İyrənclik bunda deyil, iyrənclik insanların internetdən əldə etdiyi məlumatlara inanmasıdır. Hətta o həddə çatıb ki, həkimlərinin tövsiyə etdiyi şeyləri internetdə araşdıraraq doğru və ya yanlışlığını yoxlayırlar. Ən maraqlısı da odur ki, bəlkə də savadsız, tibb elmindən tamamilə uzaq bir insanın tibbi sahədə heç bir mənbəyə istinad edilmədən yazdığı məqalələri tərəddüdsüz doğru hesab edirlər.

Texnologiyanın sürətlə inkişaf etdirilməsi insanların təbii hisslərini əllərindən alır. Sevgi, məhəbbət belə onlayn şəkil alıbdir. Bir-biri üçün darıxan qohumlar, dostlar vaxtilə qonaq gedib gələrdilər, baş çəkərdilər, görüşüb söhbətləşib dərdləşərdilərsə, indi bunların yalnızca birini edirlər: söhbətləşirlər. Bu isə əlbəttə ki, insanlar arasında münasibətləri soyudur, sevgini azaldır.

Çox zaman mənimlə bu mövzuda mübahisə edirlər. Fikirlərimin doğru olmadığını deyirlər. Üstün cəhətlərini durmadan izah etməyə çalışırlar. Lakin təsəvvür edin ki, bir yandan texnologiyanın inkişafı ilə sağlamlığımızı bərpa edəcək avadanlıqlar icad

ediriksə, digər tərəfdən də texnologiyalar vasitəsi ilə sağlamlığımıza zərər vururuq. Avadanlıqların ətrafa yaydığı zərərli şüaları bədənimizə qəbul edərək xərçəng kimi ağır xəstəliklərə yoluxuruq, sonra isə canımızı texnologiyaya həvalə edirik. Bax bu da dünya üzərində oynanılan bir oyundur.

Şəhər, qəsəbə küçələrində addımbaşı bizi izləyən təhlükəsizlik kameraları. Daima izlənmək, durmadan müşahidə olunmaq necə bir hissdir?

Maraqlısı bilirsinizmi nədir? Maraqlısı odur ki, bütün dünya texnoloji əsarətdədir, amma kimsə bundan narahat və narazı deyil. Hər kəs halından məmnundur, durmadan paylaşılan şəkillər, bölüşülən fikirlər və s...

Keçmiş zamanlarda əsir olmaq olduqca ağır işgəncələrə dözmək, əziyyətlərə qatlanmaq idi. İndi isə əsir olmaq... Ruhun belə inciməz.

Texnoloji əsarət elə bir şeydir ki, ruhunu əlindən alarlar, hiss etməsən, sənə istədikləri kimi idarə edirlər, inciməzsən, hər yerdə "gözüm üzərindədir!" deyirlər, eşitməzsən, hər yerdən sənə baxarlar, görməzsən.

“Dəyərsiz” kitablar

Xatırlayıram, təxminən ali məktəbin ikinci kursunda oxuduğum illərdə gənclər arasında kitaba maraq yaranmağa başlamışdı. Ən zəif, tənbel tələbədən tutmuş ən yaxşı oxuyan tələbəyə qədər hər birinin əlində kitab görmək mümkün idi. O kitabı buna, bu kitabı ona ötürürdü. Bir müddət sonra isə hər şeyə aydınlıq gəldi. Əslində birdən-birə artan kitab həvəsi dəb olaraq yayılırdı. Böyük qismi özünü kitab oxuyan alicənab biri kimi göstərməyin marağında idi. Lakin çox az bir kütlə vardı ki, həqiqətən kitab oxumağa həvəs göstərirdi. Bu, əlbəttə sevindirici haldır, ona görə ki, sovetlər dönəmindən sonra savadlı təbəqəsi məhv edilmiş bir xalq elmdən, kitabdan uzaq qaçırdı. Oxuyana “alim” deyərək məsxərəyə salardılar. Kitablar o qədər dəyəri itirmişdi ki, vərəqlərini qopardıb tum yığmaq üçün paket düzəldərdilər, tualetlərdə dəsmal kimi istifadə edərdilər. Adi bir kağız parçası kimi ocaq qalamaq üçün məhv edərdilər. Elə indi də bu kimi səviyyəsiz sözatmalara, düşüncəsiz davranışlara rast gəlinir. Təbiidir, repressiyanın təsiri hələ də tam şəkildə getməyib. Eynilə nüvə partlayışının zərərli təsirlərinin illərlə, əsirlərlə

çəkilmədiyi kimi... Amerika Yaponiyada atom bombasını, Rusiya isə bizdə repressiya kütləvi silahını tətbiq etdi. Lakin müstəqillik əldə edildikdən bu yana əhali arasında yeni "beyin" lər cücərməyə, inkişaf etməyə başladı. Çünki elm, mədəniyyət bu xalqın qanındadır, ruhundadır.

Kitab oxumaq böyük bir mədəniyyətdir. Elmi və bədii kitablar oxumaq insanın düşüncə tərzini, dünyaya baxış bucağını, oturuşunu, duruşunu, nitqində istifadə etdiyi sözləri formalaşdırır. Eyni zamanda kitab oxumaq, xalqın azadlığı istiqamətində mühüm rol oynayır. Savadlı, yüksək bilik və bacarıqlara sahib bir xalqı köləliyə məhkum etmək çox çətinidir. Çünki insanın hər bir şeyini-evini, varını, dövlətini əlindən ala bilərlər, amma sahib olduğu ən dəyərli varlığını-savadını ala bilməzlər.

"Ədalətsiz hökmdar savadlı xalq istəməz..."

Çətin seçim

Həyat seçimlər üzərində qurulur, düşünürdüm. Necə ki insan ilk seçimi ana bətnində ikən edir: ya ölür, ya doğulur. Əslində isə həyatın özü bir seçimmiş. Hər şey də məhz bununla başlayar. İnsan hər yeni bir addımdan öncə mütləq bir seçim etmişdir, əlbət. Çünki qarşısına çıxan heç bir şey tək deyil, hər zaman başqa bir yol, başqa bir seçim vardır. Amma bu seçimlər heç də hər zaman ədalətli olmaz. Fərqini bilməz insan, sonunu görməz. Yalnız birini seçdikdən sonra həyat öz şərtlərini tək-tək qoyar ortaya. İnsanlar nədənsə çox zaman seçimlərində yanılırlar. Bəlkə də, digər yolun daha yaxşı olacağını düşündüklərindəndir. Elə olmasaydı qarşılarına çıxan hər çətinlikdə, hər zorluqda “kaş ki belə, elə etməsəydim” deməzlər. Amma, heyf ki, fərqində olmadan hər addımlarında durmadan yeni seçimlər edirlər. Və bir gün geriyə baxıb “mən harda səhv etdim?!” deyə düşündüklərində, o səhvi tapa bilməzlər. Çünki o qədər fərqli mühitdə, fərqli şərtlər altında müxtəlif yerlərdə, ayrı zamanlarda seçimlər edər ki insan, yanlış seçimin nə olduğunu anlaya bilməz. Amma hər zaman bir peşmanlıq duyar. Gənc

ikən “kaş ki” dediyi şeylərə həyatın verdiyi dərslərlə böyüyən bir yaşlı insan olaraq “bəlkə də” deyər.

Gün gələr çox çətin bir seçim çıxar qarşısına. Birini seçmək məcburiyyətində qalar. Çünki bu seçim digərləri kimi deyil, burada üçüncü bir yol yoxdur. Çünki burada sadəcə iki söz soruşulur: “Azadlıqımı?”, “Köləlikmi?”.

Hər insanın ilk seçmək istədiyi, dilinə ən birinci gələn “azadlıqdır”. Amma sonra bir qədər dayanar, düşünməyə başlayar. Düşündükcə bütün bədənini soyuq tər bürüyər, qorxunu hiss edər titrəyən ayaqlarından, soyuyan əllərindən, tutulan dilindən. Çünki azadlığı qazanmaq çox çətinidir. Çünki azadlığı seçərsə öldürəcəklərini demişlər. Ölməkdən qorxar, köləliyi seçər. O isə əsil ölüm, köləlikdir. Qorxuncdur, iyrəncdir, çox pis bir şeydir köləlik. Amma ən pisi insanın onu qəbul etməsidir.

İndi sizdən iki şey soruşmaq istəyirəm:

- SSRİ yenidən yaradılsa qəbul edərmisinizmi, yenə boyun əyərsinizmi, yenə qaçarsınızmi qucaqlarına?
- Niyə?

Birincinin cavabını bilirəm, onu boş verin. Əsas ikinci sualımı cavablayın- Niyə?

Ruslar sizə “yaxşı” baxırdılar deyəmi? “Ədalət” vardı deyəmi? Ev verirdilər deyəmi? İş verirdilər deyəmi? Niyə bu qədər həvəslisiniz kölə olmağa? Dilimizi unudub onlar kimi danışmağa niyə bu qədər can atırsınız? Bayraq, dövlət, himn, gerb bunlar heçmi önəmli deyil sizə?

Siz buna da bir cavab tapacaqsınız, özünüzə bəraət qazandıracaqsınız, bilirəm. Amma bir dəfə də olsa, başınızı qaldırın, mavi səmada dalğalanan üç rəngli bayrağa baxın, bir dəfə də olsa, himn oxunanda ayağa qalxıb oxuyun. Qəlbimizin dərinliklərində itmiş, paslanmış milli ruhunuzu oyadın bir kərə.

“Köləliyi sadəcə seçmək gərəkirsə, azadlığı seçdikdən sonra bir də qazanmaq gərəkdir”

Pul əsarətdir

Bu kitabı yazarkən hər zaman bir sual məni daha çox maraqlandırırdı: “Görəsən, digər insanlar azadlıqları barədə nə düşünür?”. Artıq sıxılmışdım bu sual ətrafında dolanmaqdan. Bir neçə şəxsdən soruşmalı idim, əlbəttə ki birinin maddi imkanı zəif, digərinin isə yüksək. Etiraf edirəm ki, verilən cavablardan çox şəxslərin düşünmə müddəti məni təəccübləndirdi. Biri iki həftə düşünməsinə rəğmənlərən tərəddütlə, digəri isə sualı bitirdiyim andaca, dərhal və qəti cavab verdi. Biri tərəddütlə: “Azadam, ürəyim istəyəndə dururam, ürəyim istəyəndə yatıram, ürəyim istəyəndə çıxıb həyətdə gəzirəm” dedi, sonra gözlərində nələrisə canlandıraraq: “əslində köləyik, yeməkdən asılıyıq, puldan asılıyıq” deyərək sözüne davam etdi. Digəri isə çox qısa: “azadam!” deyib dişlərini ağartdı. Başqa şərhə gərək duymadan, əli ilə ətrafını göstərdi, bahalı avtomobilini, göz oxşayan evini və s. Hətta sonradan xatırlamış kimi “bu da iki gün sonra dubaya uçuş biletim” deyərək əlini pencəyinin cibinə saldı. Adam haqlı idi, ürəyi istədiyi hər şeyi əldə etmişdi, ona “dur!” deyərək, “olmaz” deyərək olmamışdı. Özgürlüyü ilə meydan oxuyurmuş kimi gülümsəyirdi üzümə.

Mən cavabımı almışdım. Maddi varlıqlar insanların həyatında böyük əhəmiyyət kəsb edirmiş. Yemək, içmək, avtomobil, ev və s bütün bunlar insanların azadlıqlarının göstəricisiymiş. Bir an mən də təsirinə düşmüşdüm bu cavabların. Özümü olduqca kölə kimi hiss edirdim. Amma sonradan fərqi nə vardım həqiqətlərin. Əslində pul, var-dövlət özüylə bərabər köləliyi gətirmiş. Qoparırmış insanı cəmiyyətdən, məhrum edirmiş insanlardan. Gəlirlər artıqca daha çox aparırmış uzaqlara-hər kəsin gələ bilmədiyi, hər kəsin görə bilmədiyi yerlərə.

Etiraf edin, varlı dedikdə ağılnıza ilk nə gəlir? Zəbt edilməz qala kimi hündür divarların əhatəsində, göydə uçan quşu belə lentə alan kameralarla nəzərat olunan, ətrafa əzəmət saçan möhtəşəm sarayda yaşayan şəxs, elə deyilmi? Amma əmin olun ki, hər birimiz elə edərik. Çünki pul əsarətdir, pul köləlikdir. Pul, yemək, avtomobil və sair digər maddiyyatlar azadlığın işarəsi deyil. Onlar sadəcə bir ehtiyacdır. Əsil var-dövlət insanın ailəsinin olmasıdır. O kəs varlıdır ki sevəni çoxdur, o kəs varlıdır ki sevdikləri yanında. O kəs azaddır ki qapısı hər kəsə açıqdır, kimsədən qorxusu yoxdur. O kəslər başını yastığa rahat qoyar ki, hər an yanında olan, hər an dəstək

olan dostları vardır. Nə kamera, nə qapıda dayanan cangüdənlər verə bilməz o rahatlığı, o hüzuru. Çünki cəmiyyət içərisində yaşayan bir insanın rahatlığı, azadlığı qalın divarlar içərisində, qapıda əli silahlılarla qorunan məhbusda ola bilməz...

**“Pul azadlıq rəmzi deyil, sadəcə,
bir ehtiyacdır!”**

Xəyanət alüdəsi

Dünyada sevgidən sonra yaranan ikinci hissdır xainlik. Sevdiiyə xəyanət edər, xəyanətdən nifrət doğar. Çünki xəyanət elə bir əməldir ki, bir dəfə etdinmi, alüdəsi olarsan. Qanına qarışar, beyninə sarılar, ruhuna dolanar. İlk dəfə etməkdə tərəddüd edərsən, sonra səni nə gözləyəcək, deyə təxmin edə bilmərsən. Peşmanmı olacaqsan, yoxsa fəxrmi edəcəksən? Xəyanət etdiyini ortaya çıxarsa, utanıb qızaracağındanmı qorxarsan, ya hər kəsin səni acılamasındanmı çəkinərsən? Bitməz belə suallar, ard-arda gələr beyninə. Düşünməkdən sıxılırsan və nəhayət, o an gələr, qərar vermək vaxtı çatar. Xəyanət edəcəksən ya vaz keçəcəksən? Edəcəksən! Çünki daha yaxşıya çatmaq üçün bir yoldur xəyanət. Bunu sat, ona çat, vaxtı gəldiyində onu sat, başqasına çat. Onsuz da bir dəfə aldınmı o xisləti ürəyinə, sonralar daha səni incitməz xəyanət. Etdikcə edərsən, satdıqca satarsan, qaçdıqca qaçarsan. Bir yerə “çatdım” deyə düşünərsən, amma, qarşına daha da yaxşı şans düşər yenə xəyanət edərsən. Çünki sənin vətənin yox, bayrağın yox, himnin yox. Çünki sənin üçün sevgi önəmli deyil, diqqət vacib deyil, mənəvi dəyərlər qəpik-quruşdur. Çünki sən vətəninə, vətəndaşını

satmış xainsən. O kəssən ki, torpaq uğrunda döyüşən əsgərlərini cəbhədə yalnız qoydun. Səndən silah, ərzaq istədikləri halda göndərmədin. Sən o kəssən ki, düşmən dəstələrini məhv edib irəli gedən orduna geriyə qayıtmağı əmr etmisən, geri gəlməyənləri arxadan güllələtmisən. Sən o kəssən ki millətinin, xalqının “qaymaqlarını” ədalətsiz, vəhşi rus hakimiyyətinə sataraq güllələtmisən, sürgünə göndərtmisən. İndi bildinmi sən kimsən?

***İblis nədir? - Cümlə xəyanətlərə bais.
Ya hər kəsə xain olan insan nədir? - İblis!
H. Cavid***

Keçmişin əsarəti

Keçmiş - dünyaya gəldiyimiz gündən bəri boynumuza taxılan zəncirdir. Yaşadığımız hər gün bir halqasıdır bu zəncirin. Elə bir zəncirdir ki, nə onu qırıb atmaq olur, nə də onunla irəli getmək mümkündür. Qarabaqara bizi izləyir. Bəzən cəsarət tapıb önə keçmək istəyərək atlarıq irəli, amma keçmişimiz bir yerlərə bərkidilmiş zəncir kimi elə darta ki, xirtdəyimizdən elə yapışar ki, nəfəs belə ala bilmərik. Geri də qayıda bilmərik. Çünki geriyə atdığımız hər addımda zəncir boşalar və fərqində olmadan ayaqlarımıza dolaşar, yıxar bizi. Həm də elə yıxar ki, bir daha ayaqlanmağa gücümüz yetməz.

Bizim keçmişimiz zəncirlənmiş bir köpəyi xatırladır. Çox uzağa gedə bilməz, yalnız zəncirinin yetdiyi məsafəyə çata bilər. Sahibi əlindən buraxsa da zənciri arxasından sürünən halqalar qaçdığı yollarda mütləq bir yerlərə ilişəcək, durduracaq köpəyi. Yox əgər sahibi boynundan çıxarsa xaltanı, köpək özünü yalnız o zaman azad hiss edər. Amma yenə də çox uzağa gedə bilməz, çünki boynundakı xalta izi, xirtdəyindəki ağırlar onu hələ də tərk etməyib. Eynən bizlərdəki kimi, nə qədər atsaq da bir kənara,

qurtulduq düşünsək də, keçmişimizin izləri beynimizdən, ağrısı ürəyimizdən getməz.

Bir dövlətin, bir millətin də keçmişi onun tarixidir. O tarix ki, dəyişilən hər hakimiyyətdə dəyişilir. O tarix ki, keçmiş rəhbərləri vətən xaini kimi qələmə verir. Çünki tarix satqındır. Ucuz bir fahişədir. Gerçək üzünü gizlədər, yalanları sərgiləyər cəzb eyləyən görünüşü ilə. O qədər tərbiyəsiz, o qədər əxlaqsızdır ki, hətta bir gün gələr Qarabağ Azərbaycanın deyil, 20 Yanvarda, 26 Fevralda, 31 Martda soyqırımlar olmayıb, indiki İran ərazisi Azərbaycanın keçmiş torpaqları olmayıb deyər. Amma nə qədər dəyişsə də tarixlər, bu millətin ürəyindən keçmişinin izi, qanlı xatirələrin ağrısı keçməz. O zamana qədər ki, bu millət kimliyini unutmayıb, damarlarındakı qanı dəyişməyib!

“Keçmiş, istəsək də, istəməsək də boynumuza keçirdiyimiz zəncirdir. Uğurlarımız da o zəncirin uzandığı yerə qədərdir.”

Biveclik sindromu

Bəzən o qədər təəssüflənirəm, acıyıram ki bu millətin halına. Həm kordur, həm kardır, həm də lal. Bircə saf ürəyi var idi, onu da günbəgün itirir.

Nə məzluma canımız yanır, nə yetimə əl tuturuq. Artıq heç nə vecimizə deyil bizim. Vətənmə? Bayraqmı? - Çoxdan unutmuşuq. Bir xəstəlik düşüb canımıza-biveclik sindromu. Hər kəs başın salıb bir dama, ona nə qonşusundan, qohumundan, soydaşından?!

-Əşşi, boş ver! Mənə nə?!

Nə bayramlar bayram kimidir, nə də matəmlər matəm kimi. 20 Yanvarda yerli televiziya kanallarında canlı təqdim olunan matəmlərə görə xarici kanallarda musiqili verlişlərə, əyləncəli proqramlara baxırıq, qulaqlarımıza taxdığımız qulaqcıqlardan ətrafa yayılan mahnıların səsi ilə "mənə vecimə deyil" mesajını yayırıq. Şəhidlər xiyabanına məzarlarla şəkil çəkdirib sosial şəbəkələrdə "vətənpərvərliyimizi" nümayiş etdirmək üçün gedirik. Orda da zarafatımızdan, deyib gülməyimizdən geri qalmırıq. Bütün televiziya və

radio yayım şirkətləri də belədir. Rayonlarımızın işğal olduğu günləri təkcə “Xəbərlər” proqramlarında vurğulayırlar. Dərhal sonra isə şou proqramlarda çal-oynasın...

Hər kəs öz üzərinə düşəni etməkdən boyun qaçırır, görməzdən gəlir hər şeyi. Çünki biveclik insanın bütün pisləkləri rahatlıqla qəbul edə bilməsidir.

Parklarda oturmaqların üzərini alışıqanla yandırır adlarını həkk edənələr də, metro vaqonlarındakı oturmaqların dəri örtüyünü dırnaqları ilə cıranlar da, əllərindəki zibilləri yerə atanlar da, işlədiyi idarədə işinə məsuliyyətlə yanaşmayanlar da, hərbi xidmətdə ona etibar edilmiş postda yoldaşlarını və arxasındakı kənd sakinlərini təhlükəyə ataraq yatanlar da, hamısı biveclik sindromuna yoluxmuş xəstələrdir.

***“Biveclik hər şeyin eyni dəyərdə olması deyil,
hər şeyin dəyərsiz olmasıdır.”***

Bir tikə çörək

Biz dəyərimizi dərk etmirik, çox ucuz qiymətə satırıq özümüzü. Bir tikə çörək arxasınca qaçaraq ömrümüzü başa vurmaqla məşğuluq. Anlamırıq ki, əslində biz çox dəyərlilik, olduqca vacibik bu dövlət üçün, hətta bu dünya üçün. Özümüzü asılı hiss edirik, amma hər şeyin bizdən asılı olduğunu nəzərə almırıq. Böyük idarələr, müəssisələr, şirkətlər hər zaman bizə rəhbər simasında əlçatmaz görünür, amma bir kralın belə ən adi süvaridən asılı olduğunu unutmayın.

Narazılıq hər zaman, işimizdən, yaşayışımızdan, həyatımızdan, hər şeydən. Arzularımız tükənməzdir, daima daha çox istəklərə köklənərik. Lakin heç bir zaman əslində nəyə layiq olduğumuzu anlamırıq. Düşünərik ki, biz ən yaxşısına, ən gözəlinə sahib olmalıyıq. İnanmırsınızsa, bunu özünüz də sınaqdan keçirə bilərsiniz. Bir neçə nəfəri bir araya toplayıb onları içərisində ən ucuz hədiyyədən ən bahalı hədiyyəyə qədər olan otağa dəvət edin və hər kəsin istədiyi bir hədiyyəni götürə biləcəyini söyləyib kənarda dayanın. Görəcəksiniz ki, hər kəs ən bahalı hədiyyəyə doğru qaçır, onu götürməyə çalışır. Niyə bilirsinizmi? Axı hər kəs özünə hər şeyin ən yaxşısını

layiq görür. Çünki onlar əslində nəyə layiq olduqlarını bilməyən şəxslərdir.

Çox aşağı əmək haqqı qarşılığında çalışırıq. İş vaxtımızdan əlavə bir neçə saat daha artıq belə işləməyə razıyıq. Buna etiraz edə bilmərik, narazılığımızı deyə bilmərik. Çünki qapının ağzında bizim yerimizi tutmağa can atan çoxları var. Sən kölə kimi işləməyə razı deyilsənsə, sənə yerinə işləyəcək o qədər beş-üç manatlıq insanlar var ki. Ən pisi də elə budur ki, bu gün insanların bir çoxu köləliyə meyilli, qanında-canında kök salmış kölələrdir. Ona görə də hazırki dövrdə sahibkarlar daha çox quldarlar kimi davranırlar, istədikləri kimi danlayır, ağızlarına gələn kimi təhqir edir və qarşısındakının ilk etirazında “xoşun gəlmir, rədd ol!” deyərək qapıya işarə edirlər. Çünki çalışanlar anlamırlar ki, sahibkarı sahibkar edən onun əlinin altında işləyən işçiləridir. Əlbəttə, bir nəfərin təkbaşına işindən imtina etməsi, sahibkar üçün önəm kəsb etməz, dərhal onun yerinə hətta daha aşağı maaşla bir nəfəri tapacaq. Əgər bir saatlığına da olsa hər kəs əl saxlayıb işləməkdən imtina etsə, o zaman sahibkarın necə yumşaldığını, hansı güzəştlərə gedəcəyini görə bilərlər. Çünki həqiqətdə işçi müdirindən deyil, müdir işçilərindən

asılıdır. Onlar olmadan müəssisə, idarə, şirkət və ya fabrik fəaliyyət göstərə bilməz. Biri haqsızlığa etiraz edərək işindən imtina edərsə, onun yerini doldurmağa deyil, ona dəstək olaraq digər haqsızlığa uğrayan amma səsinə çıxarmağa cürət etməyən yoldaşlara da dəyər olmalıyıq. Layiq olduğumuz kimi yaşamalıyıq. Çünki biz dəyərlilik, bəli, dəyərlilik! Həm də çox dəyərlilik!

Bu gün bir tikə çörək üçün beş-üç manata razı olaraq, əslində layiq olduğumuz gözəl həyatı bada veririk. Bir tikə çörək üçün boyun əyməyimizlə haqqımızı tələb edərək ala biləcəyimiz bir dolu qazanı itirmiş oluruq. Beş-üç manata razı olmaqla, dəyərimizi itirmiş oluruq!

“Hər zaman bir tikə çörəyə işləyən kölələr olacaqdır. Çünki bəzi insanların, doğurdan da, dəyəri beş-üç manatdır!”

Saat

Heç fərfinə vardinizmi həyatımızın tamamı əqrəblərdən asılıdır. Saniyə əqrəbinin hər addımı ürək döyüntülərimiz kimi dəqiqələrin irəliləməsinə, saatların bir-birini əvəz etməsinə xidmət edir. Biz isə bu əqrəblərdən asılı olaraq həyatımızı qururuq. Çərçivəyə salırıq günlərimizi. Təbiətin özgürlüyündən məhrum edirik özümüzü. Nəyə gərəkdir ki bu? Acıdınmı ye, susadınmı iç, yoruldu nm u dincəl, yuxun gəldimi yat. Doğrudur, saat artıq həyatımızı əlinə alıb, ondan imtina etmək mümkün deyil. Amma bəzi anlar var ki onları əqrəblərin əsarətindən xilas edə bilərik. Birini özlədiyimizdə axşam saatlarıdır deyə zəng etmərik və ya baş çəkmərik. Birinin səsini eşitmək istədiyimizdə öncə saata boylanarıq: "Saat neçədir, çox tez deyil?". Deyəcəyim odur ki, sevgini saatın çarxından çıxarmaq lazımdır. Çünki sevginin zamanı olmaz. Özlədinmi, darıxdınmı zəng elə, görüşünə get. Lap yatmışsa əgər, yuxudan oyadıb ona sevdiyini söyləməkdən çəkinmə. Əgər o da səni sevirsə, əmin olun ki yuxudan oyandırdığınıza görə sizə qətiyyə n acıqlanmayacaq. Əksinə, gözünü yumub yuxusuna çox gözəl hisslərlə davam edəcəkdir.

Niyə sevgini zamana bağlayaq ki? Axı pis bir hadisə olduğunda gecə, səhər bilmədən dərhal yanına qaçarıq, yuxumuza haram qatıb uzaq yollara belə çıxarıq. Bəs nədən sevgimizi paylaşmaq üçün zamanı gözləyək ki? Sevgi məgər yalnız gündüzlərmi yaşanır? Saat axşam onu adladısı içimizdəki sevgini səhər doqquzdan sonrayamı saxlamalıyıq?

Bəzən çox vacib dediyimiz bir məsələyə görə zəng edib narahat edə bilirik birini. Elədirsə, sevgidən daha vacib nə var ki insan üçün?

***“Saat bir saniyəsini belə geri qaytarmadan
həyatımızı əqrəblərinə dolayır.”***

Səbəkər

Dünyada heç bir hadisə səbəsiz baş vermir. Yağan qarın da, əsən küləyin də bir səbəbi var, hətta, biz insanların doğulmasında da. Eləcə də həyatımızda yaşadığımız hər şeyin bir səbəbi və ən əsası bir səbəbkarı vardır. “Təsadüf” dediklərimiz əslində görmədiyimiz, nəzərdən qaçırdığımız hadisələrdən yaranan bir haldır. Tanıdığımız biri ilə yolda gözlənilmədən qarşılaşmağımızın da bir izahı var. Səbəbi, eyni vaxtda eyni yoldan keçmiş olmağımızdır. Bəs bu eyniliklər təsadüfmüdür? Xeyr! Ona görə ki, bu eyniliklərin də özünəməxsus səbəbləri var. Razıyam, hər bir hadisənin əsl səbəbini tapmaq bəzən mümkün deyil. Lakin görə-görə, bilə-bilə etdiyimiz yanlışlar var, səhvlər var. Bəzən xəstələnərik, boğazımız şişər və biz bunun səbəbini çox rahatlıqla: “keçən dəfə soyuq su içmişdim” deyərək açıqlayırıq. Burada önəmli olan odur ki, biz xəstələndikdən sonramı anladığımız soyuq su içərsək, boğazımızın şişəcəyini, yoxsa öncədən də məlumatlı idik bundan?

Bəzən isə həyatda elə hallar olur ki, nə edəcəyimizə, necə davranacağımıza qərar verə

bilmərik. Qərarı qaldığımızda ilk edəcəyimiz iş, birilərindən məsləhət almaq olar. Hər kəs də çox rahatlıqla, sanki soruşulan işdə böyük peşəkarlığa, böyük təcrübəyə malik biri imiş kimi məsləhətlərini sıralamaqdan çəkinməz. Qarşısındakı insanın həyatını dəyişə biləcək qərarlar almasına səbəb ola biləcəyi halda, yenə də məsləhətlərini əsirgəməyən insanlar bir çox ölümlərin, bədbəxtliklərin səbəbkarı olanlardır. Biz insanlar hər zaman məsləhət verəcək birinə ehtiyac duyuruq. Bizlər məsləhətlərdən asılıyıq. Həyatımızı başqalarının həyat təcrübələrinə inanaraq, uğursuz dedikləri işlərdən uzaq dayanaraq, başqalarının məsləhət gördükləri sahələrə meyil edərək qururuq. Bir işə başlamazdan əvvəl o işlə öncələr məşğul olmuş tanışımızdan məsləhət alırıq, bizə yol göstərməsini istəyirik. Onun dediklərinə əsasən qərarımızı təyin edirik. Lakin anlamırıq ki, qarşımızdakının uğursuz olduğu, mənfəətli olmadığı bir iş əslində onun bacarıqlı olmadığına görədir. Bəlkə o bacarmayıb? Bəlkə onun savadı, qabiliyyəti yetərli olmayıb? Bu səhvi mən yaşamışam və o gündən sonra artıq məsləhətlərə deyil, başlamaq istədiyim işə özümün gərçəkdən inanıb-inanmadığıma baxıram.

Xatırlayıram, hərbi xidməti bitirib doğma şəhərimə, evimə qayıtdığımda ürəyimdə böyük arzularım, beynimdə bir il ərzində planladığım işlər vardı. Lakin evə döndüyümdə gördüm ki, nə şəhər mənim qoyub getdiyim şəhərdir, nə insanlar, nə dostlar, nə tanışlar həmin deyil. Hər şey çox dəyişmişdi. Yaşayış səviyyəsi olduqca aşağı düşmüşdü. İş yerləri bağlanır, işçilər ixtisar olunurdu. Qiymətlər dayanmadan qalxırdı. Bir sözlə, qurduğum bütün planlar alt-üst olmuşdu. Yenidən düşünmək, yeni planlar qurmaq vaxtı idi. Bir neçə ay sonra beynimdə formalaşan bir ideyanı həyata keçirmək istəyərdim. Hər birimizin etdiyi kimi bu sahə ilə məlumatlı olacaq yoldaşlarım, dostlarım, yaxınlarım ilə məsləhətləşdim. Mən “Mənim Taksim” adlı bir taksi şirkəti qurmaq istəyirdim. Fəaliyyət isə çox sadə idi, taksi sürücüləri mənimlə əməkdaşlıq edəcəkləri halda, mən onlara müştərilər yönəldəcəm və gediş haqqının 10 faizini mənə ödəyəcəklərdi. Həm insanlar üçün rahat olacaqdı, artıq həyəətə düşüb taksi axtarmağa gərək qalmadan sadəcə zəng edib sifariş verəcəkdilər, həm də sürücülər üçün faydalı olacaqdı ki, boş dayandıqları zamanı mən yönləndirdiyim müştərilər hesabına dolduracaqdılar. Bu fikirlərimlə

bağlı həтта taksi sahəsinə daha yaxın olan birindən, keçmiş Nəqliyyat Nazirliyində işləyən sektor müdirindən də məsləhət aldım. O, mənə sadəcə bunları dedi: “Bu sahə artıq doludur, yeni bir şirkət inkişaf edə bilməz”. Eləcə də taksi sürücüləri ilə də maraqlandım, onlar da: “Hər kəsin öz müştərisi var, nəyimə gərək hələ bir sənə 10 faiz komissiya haqqı verim”, - dedilər. Məhz bu məsləhətlər məni dayandırdı. Mən vaz keçdim bu fikirdən. Lakin nə az, nə çox, düz beş ay sonra mənim düşündüyüm formada yeni şirkətlər meydana çıxdı və durmadan artmaqda davam etdi. Əvvəllər mənə “nəyimə lazım” deyən sürücülər indi o şirkətlərlə əməkdaşlığa can atırlar. Bəli, mən uduzдум! Məhz məsləhətlərə qulaq asdığım üçün indi öz ideyamın başqaları tərəfindən icra edilməsini izləməyə məcburam. Başqalarının təcrübələrinə inandım, onların bu sahədə fəaliyyətlərinə güvəndim. Amma mən bir şeyi hesabıma qatmadım ki, hər bir insan fərqlidir. Onun uğur qazana bilmədiyi işdə bir başqa biri çox böyük nailiyyətlər əldə edə bilər. Çünki uğur məşğul olduğun işdən gəlir, o işlə məşğul olan kəsdən yararır. Lakin biz insanlar, özümüzü hər zaman məsləhətlərdən asılı hiss edirik. Azad düşünə bilsək

də, azad qərarlar verə bilmirik. Ağzımızı açıb kimlərin sənə ağzından damcılayan məsləhətləri udmağa çalışırıq.

Öz bildiyiniz qərarlara inanmaq gərəkdir. Xeyr, yalnız anlamayın, bu bir məsləhət deyil. Bu mənim şəxsi düşüncələrimdir. Başqalarının dedikləri əsasında qazandığımız uğurlar bizi ömrümüzün sonuna qədər həmin şəxslərdən asılı edər: “Mənim sayəmdə bu yerlərə gəlib çatdın”. Onların fikirləri ilə düçar olduğumuz uğursuzluqlar isə, bizi son nəfəsimizə qədər peşman edər: “Kaş ki onu dinləməzdim!”. Lakin öz qərarımızda uğursuz olsaq da, o bizə peşmançılıq deyil, təcrübə qazandırır.

Bəzən olur ki, deyilən məsləhətlərə qulaq asaraq uğur qazanırıq, lakin öz doğru bildiyimiz kimi edib daha böyük uğur qazanmaq şansımızı itirmiş oluruq. Mən o səhvi bir dəfə etdim, daha etməyəcəyimi yaxşı bilirəm...

***“İnsan üçün ən dəyərli məsləhət,
ürəyinin söylədikləridir.”***

Dilənçi

Dilənçilik son dövrlərdə artıq bir peşə halını almışdır. Pul qazanmağın bir üsulu olan bu peşənin sahibləri görünüşləri, simaları və danışmaları ilə qarşılardakı insanların ürəyinə yol taparaq, onlardan müəyyən pul vəsaiti qazanırlar. Bu biznesin də öz qanunları var, hər bir dilənçi qrupun öz ərazisində fəaliyyət göstərir, digər dilənçilər başqa ərazidə dilənə bilməz. Yəqin ki, çoxlarınız görmüsünüz, qarşınızdan bir dilənçi keçir, amma heç bir kəsdən heç nə dilənmir. Belə hallar o qədər çoxalıb ki, artıq gerçəkdən kimin ehtiyacı olub-olmadığını müəyyən etmək olmur. Bəzən, doğrudan da ehtiyacı olan birinə “dilənçi” adı verib uzaqlaşırıq.

Dilənçilik həmçinin insan xislətidir. Nə qədər tərbiyə etsən də, dilənçi yenə də dilənməkdən əl çəkməz, həm də heç bir şeyə ehtiyacı olmadığı halda belə. Dilənmək vərdişi bütün insanlarda müəyyən həddə mövcuddur. Sevən sevdiyindən sevgi, qurban cəlladından rəhm dilənir... Amma hər nə üçün dilənməyindən asılı olmayaraq dilənmək, insanı kölə edər, qarşındakı insanın sənə ağılıq etməsinə imkan verər.

Cəsərət

Oxuduğunuz səhifələri adladıqca bir çoxlarınızın beyinlərində “bunu yazmağa necə cəsərət edib?” sualı yarandığına əminəm. Həm siyasi, həm psixoloji baxımdan mövcud baxışları inkar edən, üsyankar fikirlərimin ardından düşüncələrinizin qarışmağını da təbii hesab edirəm. Lakin anlamadığım bir məsələ var ki, burada cəsərət edilməyəcək nə var? Öncədə qeyd etdiyim kimi, axı mən doğulandan müstəqiləm!

Öz həyatım ilə bağlı hadisələri, eləcə də həyatdan aldığım dərslərdən formalaşan baxış bucaqlarımı rahatlıqla ifadə edə bilməyim bəzilərini narahat edə, bəzilərinin isə xoşuna gələ bilər. Çox vaxt cəmiyyət təhqir, alçatma, şərləmə ilə doğru tənqidi, düzgün iradə, real günahlandırmanı ayırd edə bilmir. Birini qanunları pozmasına görə təhqir edərək özünü günahkar vəziyyətə salanlar az deyil. Ya da haqqını düzgün qaydalar çərçivəsində tələb edə bilmədiyindən başqa üsullara əl atıb “haqqını tələb” edənlər də kifayət qədərdir. Və bu kimi yalnız addımlar sonradan hər hansı bir cəzaya məhkum olunurlar. İstər maddi, istərsə də azadlıqdan məhrum edilmə. Bundan sonra artıq kimsə haqqını tələb

etməyə, doğruları söyləməyə, düzgünlüyü qoruyub saxlamağa cəsarət edə bilmir.

Yanlış axtarılan ədalət, cəsarətli insanların ürəklərini sındırmaqdan başqa bir şey deyildir. Bəzən hansı sözün nə vaxt, hansı formada deyilməli olduğunu düzgün hesablaya bilmirik. Dodaqlarımızın arasında həbs etdiyimiz sözlər bir anlıq boşluqdan istifadə edərək qaçarlar, o andan etibarən ağızımızdan çıxan sözlərin köləsinə çevrilərik. Elə hallar olur ki, biri bütün haqsızlıqlar qarşısında əzilməyinə baxmayaraq, davamlı olaraq susar. Bu cəsarətsizlik deyildir, bunun adı etibarsızlıqdır! Susan biri danışarsa ətrafındakıların ona dayaq olacağına əmin olmadığı üçün susar. Ona “qorxaq olma, haqqını tələb et” deyə qıcıqlandıranlara güvənmədiyi üçün ağızını bıçaq kəsməz. Lakin elə hallar da olur ki, hər kəs içlərindən birinin cəsarət edib danışmağa başlamasını gözləyər, arzulayar. Öz demək istədiyi sözlərin başqasının deməsini səbirsizliklə gözləyər.

Haqqsızlığa, ədalətsizliyə qarşı başlanacaq mübarizədə bir cəngavərin başda olmağını gözləyən minlərlə süvari - illərdən bəri ədaləti ürəklərində

saxlayan, amma hayqırmaqdan çəkinən könüllülər əlbəttə, vardır.

***“Doğru hədəflənmiş cəsarət
azadlığa açılan qapının açarındır”***

Qələbə

Qalib gəlmək gözəl bir hisdir, önəmli bir uğurdur. Amma qalib gəlmək hər zaman karlı deyil. Bəzən qələbə qazanarkən fərqində olmadan çox daha vacib şeyləri itirmiş olursan. Ədalət uğrunda mübarizə apararsan, haqqını qazanarsan, amma bir də baxarsan ki ən ədalətsiz sən olmusan. Sevdiklərin uğrunda bir qurd kimi savaşırsan, canınla, qanınla qazanarsan, amma sonda sevdiklərin “mən sənin kimi bir canavarı istəmirəm” deyər, məğlub olursan.

Azadlıq əslində qələbələrin ən alisidir. Lakin onu qazanmaq hər zaman çox baha başa gəlir. Bir çox hallarda azadlıq uğrunda mübarizə aparənlər, ən son azadlıqlarını da bu mübarizələrdə itirmiş olurlar. Ondan sonra dəmir barmaqlıqlar arxasından nə qədər də “Azadlıq!” bağırsalar, onların səsini kimsə duymur. Azadlıq fədailərinin adları isə qorxaq insanlar arasında pıçılıtlı ilə danışılan əfsanələrdə qalar.

“Müharibədə qalib gəlmək hər zaman düşmənlərini məhv etmək deyil, bəzən məğlub olacağın döyüşləri dayandıra bilməkdir.”